

Інституціоналізація організаційної поведінки в процесі подолання блокування інновацій в Польщі та Україні

АНОТАЦІЯ. У статті на прикладі Польщі наведено парадокси, які сприяють блокуванню інновацій і обмеженню про-інноваційної організаційної поведінки. Їх усунення вимагає повторної інституціоналізації в напрямку суб'єктивного підходу до інноваційності. Презентований діагноз щодо Польщі можна використовувати, щоб охарактеризувати висновки в частині дій, спрямованих на усунення обмежень стосовно бар'єрів про-інноваційної організаційної поведінки, також присутніх в Україні.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Інновація, інноваційність, блокування інновацій, установи, повторна інституціоналізація.

Вступ

У практиці європейських постсоціалістичних країн, зокрема в Україні, але й також у Польщі, постають питання, пов'язані з бар'єрами модернізації, які унеможливають усунення технологічного розриву в межах виправданого періоду часу^{1,2}. Його масштаб показаний відстанню на рівні технологічного розвитку окремих країн, вимірюваною з допомогою добірки аналітичних індексів, у тому числі інноваційних, або індексів, що ілюструють відмінності в ефективності використання факторів виробництва. Найбільш часто вона вимірюється технологічною відстанню до лідера рейтингів конкурентоспроможності та інноваційності.

Існування бар'єрів інноваційності не лише спирається на чинники, успадковані від централізовано планованої економіки. Інноваційна відстань постійно присутня і приймає форму розриву у компетентності, незважаючи на той факт, що вона скорочується за рахунок передачі інновацій із-за кордону через прямі іноземні інвестиції та наслідувальні інновації, які є їх результатом. Процес

* Тереза Бал-Вожняк, кандидат економічних наук, Технологічний університет Рзежова, факультет з управління підприємством, менеджменту та еко-інновацій

¹ Bal-Woźniak T. [2007], Інструменти інноваційності в процесах зближення рівнів розвитку країн Європейського Союзу, [в:] Спільний європейський економічний простір: Гармонізація мега-регіональних суперечностей. За наук. ред. Д. Г. Лук'яненка, В. І. Чужикова, Міністерство Освіти і Науки України, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. — К.: Інститут сучасного підручника. — С. 314—324.

² Bal-Woźniak T. [2010], Механізми та інструменти розвитку людського капіталу та інноваційності, [в:] Конвергенція економічних моделей Польщі та України: Монографія. За наук. ред. Д. Лук'яненка, В. Чужикова, М. Г. Вожняка. — К.: КНЕУ. — С. 545—572.

розбудови конкурентної ринкової системи та обов'язковий з початку участі з 2004 року у виконанні принципів Лісабонської стратегії в країнах, які приєдналися до ЄС, що триває майже чверть століття, був недостатнім. Крім того, він не спирається на зовнішні чинники, хоча вони мають певний вплив.

Протиріччя між високим рівнем ресурсів знань, зафіксованим у статистиці МОЗ (*Методика оцінки знань*) щодо Польщі та України, і нездатністю конвертувати їх у технологічні та економічні успіхи говорить про явні ознаки блокування інновацій. Питання цього парадоксу найчастіше піднімається в контексті новаторських інновацій, так як масштаб наслідувальних інновацій продукції і послуг, а також темп, з яким вони поширюються по всьому світу, вражає. З іншого боку, новаторські новації, що надають новий імпульс розвитку, є необхідними для підтримки або відновлення конкурентних переваг¹. Серед численних гіпотез про причини дефіциту інновацій також наводиться блокування інновацій, як довгостроковий наслідок помилок, допущених у способі організації науково-дослідної і винахідницької діяльності². Вони можуть мати конкретну природу для економіки даної країни. Виникає питання ефективності стандартної політики, зокрема щодо інноваційності.

Блокування інновацій є продуктом низки взаємопов'язаних бар'єрів компетентності, що унеможлиблює виділення відповідних ресурсів на створення нових рішень і впровадження інновацій.

Гіпотеза про існування блокування інновацій має фундаментальне значення для процесів модернізації. Не лише інструменти інноваційності та бар'єри пов'язані, з їх ефективністю, затримують важливу конвергенцію рівнів розвитку окремих країн або навіть економічного зростання, а також і перешкоджають їй. Економічне зростання не може вважатися політиками самоціллю. Економічні організації залучаються до створення нових цінностей лише тоді, коли вони використовуються для своїх самостійних цілей. Вони зацікавлені в прибутку або збільшенні вартості активів компанії.

Що стосується фізичних осіб, їх творчість нерозривно пов'язана з інноваційністю. Вона набуває істотного значення у разі, коли це пов'язано з виконанням функції цілей цих суб'єктів, характерних для окремих сфер їхнього існування (сфера споживання, економіка, суспільство і політика, а й також технологія, природа і біологія, розум і дух). Ці сфери пов'язані з інституційними комплексами

¹ Christensen C. M., Raynor M. E. [2008], *Innowacje. Napęd wzrostu* — Warszawa: Wydawnictwo Studio EMKA (The Innovator's Solution: Creating and Sustaining Successful Growth, Harvard Business Press, 2003).

² GalarR. [2002], *Siodła innowacji. IT w biznesie i administracji*, „Compterworld”, 4 marca s. 30—31, 33.

ми, в яких діють люди. Інститути сім'ї, освіти, релігії, економіки, права та політики¹ створюють простір людської діяльності, тому вони повинні представляти собою когерентну, інноваційно орієнтовану систему, яка дозволить усунути блокування інновацій.

Люди зацікавлені в поліпшенні умов, в яких вони живуть (з допомогою інновацій), що в кінцевому підсумку призводить до комплексного розвитку, який дозволяє гармонізувати їх цілі розвитку. Суперечності між завданнями бізнесу, політики та фізичних осіб як суб'єктів економічного процесу породжують проблеми в частині розблокування і використання інноваційного потенціалу, а також вже існуючої інституційної інфраструктури інноваційної системи. З цієї причини, інституціоналізація, орієнтована на інноваційність у традиційному суб'єктивному розумінні, є недостатньою. Завдання держави полягає в усуненні бар'єрів людської діяльності, орієнтованої у вказаний вище спосіб, і створенні стимулів для ініціювання, зміцнення і сприяння природної людської схильності до творчості для комплексного розвитку. Усунення вищезгаданих суперечностей вимагає нової інституціоналізації економічної системи, орієнтованої на сприяння інноваційній організаційній поведінці.

Інноваційність польської економіки після приєднання до ЄС

Що стосується Польщі, дефіцит інноваційності має більший масштаб і стосується всіх її видів. Що стосується інновацій в Україні, не пов'язаних з технологіями, справи ще гірші. Як наслідок, у сфері сучасності економіки та потенціалу розвитку нових технологій і Україна, і Польща відносяться до запізнених на значний час. Довгі переліки причин інноваційної «неефективності» Польщі наведені в національних звітах^{2,3} та в міжнародних звітах, чії аналізи дозволяють сформулювати гіпотезу про блокування інновацій.

Європейську систему оцінки інновацій⁴, яку зазвичай називають у Польщі європейською карткою інноваційності (а не інновації), було сформульовано в рамках Лісабонської стратегії для забезпечення порівняльної оцінки інноваційності в країнах-членах

¹ Turner J.H. [1997], *The Institutional Order. Economy, Kinship, Religion, Polity, Law and Education in Evolutionary and Comparative Perspective* — New York: Addison-Wesley Educational Publishers.

² *Report on innovativeness* [2011], *Raport o Innowacyjności Polskiej Gospodarki*, Eksperti Uczelni Vistula, <http://madra-polska.pl/raport/Raport-o-innowacyjnosci-polskiej-gospodarki.pdf> (06.2011).

³ PARP [2010], *Innowacyjność 2010*, Warszawa: PARP.

⁴ EIS [2006], [2008], [2010], *European Innovation Scoreboard 2005. Comparative Analysis of Innovation Performance*, UNU-MÉRIT, Brussels.

ЄС. В останні роки були включені окремі країни за межами ЄС. Проте України серед них не було. Звіт за 2010 рік уперше було видано під зміненою назвою *Система оцінки інноваційного союзу*¹, в результаті чого методологія його формулювання залишилась без будь-яких змін, але була пов'язана зі стратегією «Європа 2020», прийнятою в цьому році, яка є одним із її провідних проєктів².

Згідно з останніми звітами, в тому числі звітами з 2012 року³ (табл. 1, рис. 1), одну групу, крім останньої, помірних новаторів було значно розширено, і як наслідок, в неї було включено Польщу.

Таблиця 1

РЕЗУЛЬТАТИ ГРУПУВАННЯ КРАЇН ЄС НА ОСНОВІ ІНТЕНСИВНОСТІ ЗМІН ІННОВАЦІЙНОСТІ У 2007–2011 РОКАХ, ВИЗНАЧЕНІ ЗА РІВНЕМ І ТЕМПАМИ ЗРОСТАННЯ СІІ

Група	Темп зростання, СІІ, %	Групи країн за темпами зростання СІІ		
		Лідери зростання	Помірні зростаючі	Повільні зростаючі
Лідери інновацій	1,0	Фінляндія (FI)	Німеччина (DE)	Данія (DK), Швеція (SE)
Послідовники інновацій	2,4	Кіпр (CY), Естонія (EE), Словенія (SI)	Австрія (AT), Бельгія (BE), Франція (FR), Нідерланди (NL), Ірландія (IE)	Люксембург (LU), Великобританія (UK)
Помірні новатори	2,5	Мальта (MT), Португалія (PT)	Чеська Республіка (CZ), Польща (PL), Словаччина (SK), Угорщина (HU), Італія (IT)	Греція (GR), Іспанія (ES)
Стримані новатори	4,4	Болгарія (BG)	Латвія (LV), Румунія (RO)	Литва (LT)

Джерело: на основі [IUS, 2012].

Відхилення рівня і темпу синтетичного індексу інноваційності є усередненим представленням витрат і результатів в області діяльності суб'єктів господарювання. Хоча складається враження, що вони здебільшого стосуються похідних інновацій, насправді

¹ IUS [2011], [2012], Innovation Union Scoreboard 2010, 2011. The Innovation Union's performance scoreboard for Research and Innovation, UNU-MERIT, Brussels.

² Innovation Union [2010], Europe 2020 Flagship Initiative Innovation Union, Brussels, COM(2010) 546 final, 6 October.

³ IUS [2011], [2012], Innovation Union Scoreboard 2010, 2011. The Innovation Union's performance scoreboard for Research and Innovation, UNU-MERIT, Brussels.

вони також представляють результати розповсюдження інновацій (наприклад, експорт високих технологій). З цієї причини, найкращою ілюстрацією інноваційного потенціалу економіки є патентні заявки і індекс державних і приватних наукових публікацій на мільйон населення. Значення цих показників інноваційності дуже низькі у Польщі: 0,09 середнього ЄС-27; 0,03 показника для Швеції як лідера ЄС в плані інноваційності. Це чітко доводить, що треба шукати шлях до інноваційності економіки, який відрізняється від існуючого на даний час. Передача зовнішніх інновацій може змінити багато чого, але це не приєднає Польщу до групи лідерів інноваційності.

Згідно з рейтингом досягнень, зафіксованих у звітах EIS/IUS за 2003–2011 роки, виходить, що Польща як і раніше залишається в групі аутсайдерів, займаючи 23-ю або 24-у позицію серед 27 країн ЄС (рис. 1).

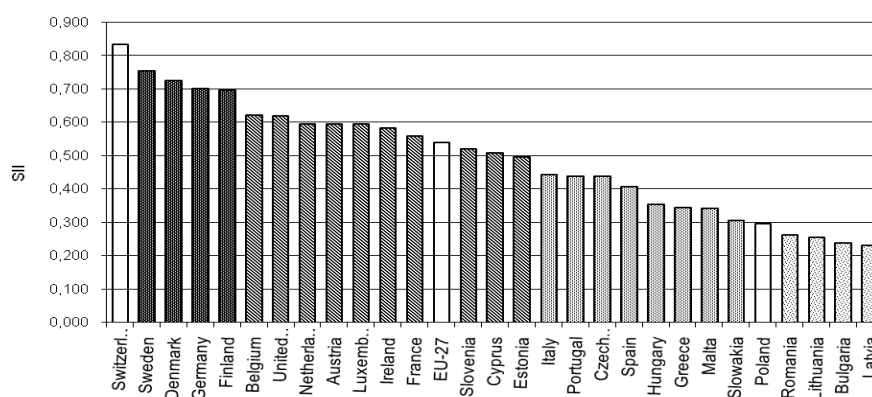

Рис. 1. Інноваційна відстань Польщі в порівнянні з UE-27

Джерело: на основі [IUS, 2012].

Серед 141 країни, включених в Індекс глобальної конкурентоспроможності, Польща була на 41-й позиції, а Україна на 41 позицію нижче (82-а позиція)¹. Тим не менш, відносне поліпшення становища конкурентоспроможності польської економіки в останні роки (53-я позиція у 2008 році) є результатом впливу глобальної фінансової кризи, а не інноваційності економіки. У субіндексі С цього індексу, який стосується інноваційності (фактори інноваційності та удосконалення), Польща займає тільки 57-у позицію,

¹ WEF [2011], *The Global Competitiveness Report 2011-2012* — Geneva: World Economic Forum, с. 15.

у той час як Іспанія, найбільш зіставна з Польщею країна ЄС, що розвивається, займає 23-ю позицію. Субіндекс С для України, як і Польщі, знаходиться нижче глобального індексу, але Україна знаходиться аж на 93-у місці серед 141 країн, включених у рейтинг¹.

У випадку постсоціалістичних держав-членів ЄС, до яких також належить Польща, економічна інтеграція створила конкурентніші умови. Спільний ринок поставив нові завдання у сфері конкуренції та нові чинники, які стимулюють підприємців шукати засоби, які надади б можливість відповісти на виклики, пов'язані з іноземними компаніями, які виникали. Завдяки інтеграції з ЄС, Польща отримала доступ до фондів і встановлених правил процедури Лісабонської стратегії, які зорієнтовані на розвиток інтелектуального капіталу. Внаслідок цього покращилися умови для досягнення цілей, що стосуються технічної та соціальної інфраструктури, розвитку людського капіталу і таким чином збільшення інноваційності. В якійсь мірі це позитивно позначилося на рівні SII (табл. 2).

Таблиця 2

SII РІВЕНЬ ПОЛЬЩІ В ПОРІВНЯННІ З ЄС У 2003–2011 РОКАХ

Найменування	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
[EIS, 2008]									
ЄС-27*	0,45	0,45	0,45	0,45	0,45	X	X	X	x
Польща	0,21	0,21	0,22	0,23	0,24	X	x	X	x
[IUS, 2012]									
ЄС -27	x	x	x	x	0,517	0,526	0,526	0,533	0,539
Польща	x	x	x	x	0,284	0,293	0,292	0,304	0,296
Інноваційна відстань: Польща / ЄС									
[EIS, 2008]	46,7 %	46,7 %	48,9 %	51,1 %	53,3 %	X	x	X	
[IUS, 2011]	X	x	x	x	54,9 %	55,7 %	55,5 %	57,0 %	54,9 %

Пояснення: *розрахунки для ЄС-27 за весь період: [див. EIS, 2008, с. 58].
Джерело: на основі [EIS, 2008], [IUS, 2012].

У 2003–2011 роках інноваційна відстань, що вимірюється синтетичним індексом SII, знизилася на 10 % до рівня 54,9 %, середнього для ЄС-27. Тим не менш, необхідно враховувати, що джерела цієї

¹ WEF [2011], *The Global Competitiveness Report 2011–2012* — Geneva: World Economic Forum, с. 17.

конвергенції¹ були пов'язані з розповсюдженням інновацій, а не зі створенням технологій. У них є своя межа, після досягнення якої подальше збільшення інноваційної відстані можливе лише на основі стратегії просування інноваційної організаційної поведінки і досягнення стадії конвергенції стосовно динаміки похідних інновацій.

EIS/IUS статистика явно не підтверджує позитивний вплив *acquis communautaire* (правової системи) і Лісабонської стратегії на скорочення інноваційної відстані Польщі до ЄС-27. Сумніви виникають на предмет того, чи були в Польщі розроблені в рамках виконання Лісабонського порядку денного рішення, які ефективно підвищували інноваційність, так як індекс інноваційності перевищив ліміт у 50 % від європейського середнього, але цей стан не піддається значним змінам, незважаючи на потік допоміжного фінансування від ЄС².

Щоправда, рішення, виходячи з підтримки стану, які, як вважається, допомагають та ініціюють інноваційність, пов'язані з Лісабонською стратегією. Однак ця стратегія не була оснащена ефективними засобами гармонізації розширення сектора ІКТ з допомогою соціальної згуртованості. Практика показує, що її правильні завдання в цій області стали частиною процедур, які спрямовували дії в бюрократичне русло (що обговорюватиметься пізніше), були націлені на управління грошима, що залишилися для врегулювання та виконання кількісних індексів за рахунок збільшення витрат. Критерії оцінки інноваційності, зорієнтовані у вищезгаданий спосіб, встановлений в EIS (IUS), не впливають на суть проблеми ефективності інноваційних спроб і сприянню інноваційної компетентності³. Це провокує висновок про те, що, якщо держава не буде координувати та підтримувати процес розвитку інноваційності країни, то її самостійний прогрес, зумовлений лише ринковими силами, все одно буде незначним.

Бар'єри інноваційності в Польщі у світлі статистики

Що стосується найбільш часткових індексів, рівень, зафіксований в Польщі, не досягає середніх значень для ЄС-27. Співвідношення цих індексів з їх аналогами для ЄС-27 можна вважати симптомами блокування інновацій, якщо їх значення будуть значно нижчими (принаймні на 30 %) за середнє значення для країн ЄС-27, і вони не проявлятимуть тенденцію до зростання. У 2011

¹ Щодо предмету конвергенції на основі інновацій див. [Fagerberg, Godinho, 2006, с. 514–542] та [Freeman, 2008, с. 186–204].

² GUS [2011] Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej — Warszawa: GUS, с. 412.

³ Перелік аналізів переваг і недоліків державних засобів політики в сфері дослідництва та технологій стосовно країн ОЕСР, країн середньо-східної Європи та Польщі див. [Klincewicz, 2008].

році (мал. 2) це стосувалося всіх груп індексів, за винятком інвестицій у людський капітал, витрат не на НДДКР, високотехнологічного експорту та промислових зразків. У таких випадках не представляється можливим спостерігати тенденції до конвергенції синтетичного індексу SII до його середнього рівня.

У кожній з трьох відмічених аналітичних областей: потенціал, діяльність компаній та інноваційні результати, є окремі показники, за якими Польща досягла рівня, який перевищує середній по ЄС-27. Як не парадоксально, найвище перевищуюче значення в інвестиційній сфері відноситься до витрат комерційного сектору, які не стосуються безпосередньо науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, а витрати, наприклад, на основні засоби, не призводять до накопичення конкретного ресурсу, який полягає у здатності поглинати нові рішення завдяки знанням, отриманим в попередньому навчальному процесі.

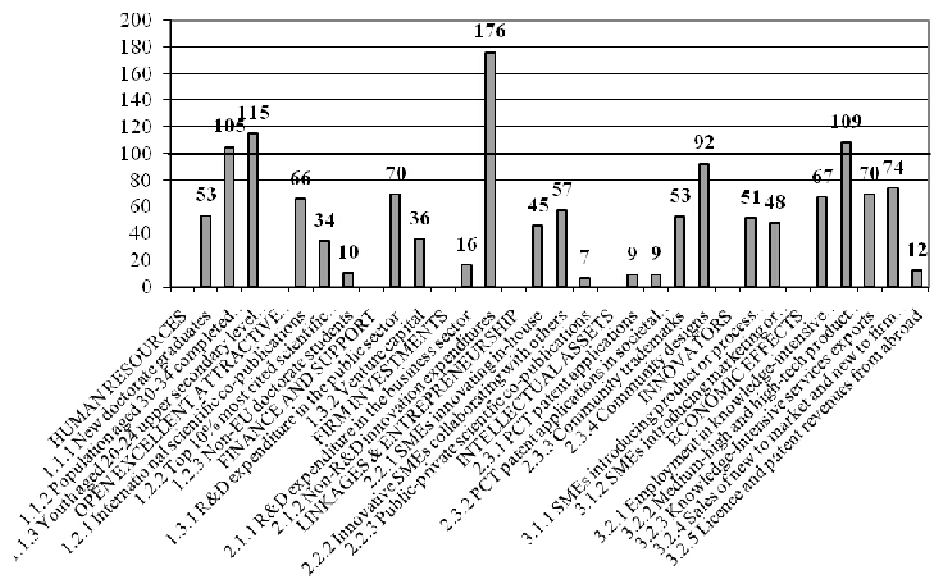

Рис. 2. Значення компонентів SII Польщі в порівнянні з ЄС-27, %

Джерело: на основі даних з додатку А, див. [IUS, 2012, с. 88–89].

Здавалося б, що доволі гарний імідж людських ресурсів у частині *потенціал* і зайнятість у діяльності, що поглинає знання (в частині *результати інновацій*), приносить результати в експорті продукції промисловості середніх і високих технологій (109 % від середнього показника ЄС). Тим не менш, це є результатом розпо-

всюдження інновацій, а не їх розробки. Причини цього надаються через індекси, які відображують низьку якість системи наукових досліджень і недостатню фінансову підтримку інноваційності.

Важливе значення має не лише відсутність відкритих дослідницьких систем, на що вказують міжнародні наукові публікації або цитовані наукові публікації. Поряд з міжнародною ізоляцією і вузькою сферою співробітництва в частині наукових досліджень і технологій із зарубіжними країнами, необхідно відзначити значимість бар'єрів співпраці між наукою і промисловістю, а також консервативну і одноманітну модель виконуваних досліджень. Недоліки науково-дослідного потенціалу в Польщі пов'язані з розривом витрат на НДДКР у порівнянні з лідерами інноваційності.

Таблиця 3

**ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПОЛЬЩІ В ПОРІВНЯННІ
З КРАЇНАМИ ЄВРОПИ**

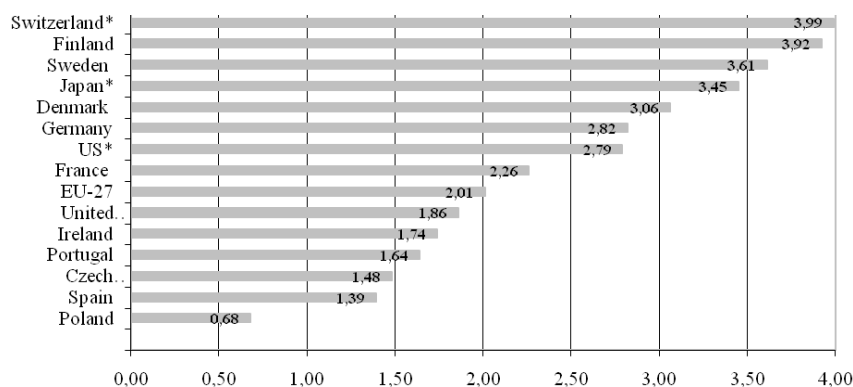
Показник		Польща	ЄС-27	Лідери країн ЄС	Лідери не країн ЄС
ЛЮДСЬКІ РЕСУРСИ					
1.1.1	Нові випускники аспірантури (МСКО 6) на 1000 чоловік населення у віці 25–34 років	0,8	1,5	Швеція 3,1 Фінляндія 2,9	Швейцарія 3,1
1.1.2	Відсоток населення у віці 30–34, які мають закінчену вищу освіту	35,3	33,6	Ірландія 49,9 Данія 47,0	Норвегія 47,3
1.1.3	Відсоток молоді у віці 20–24 років, які досягли принаймні вищої середньої освіти	91,1	79,0	Словаччина 93,2 Чеська Республіка 91,9	Швейцарія 82,3
ВІДКРИТІ, ВІДМІННІ ТА ПРИВАБЛИВІ НАУКОВО-ДОСЛІДНІ СИСТЕМИ					
1.2.1	Міжнародних наукових спільних публікацій на мільйон населення	198	301	Данія 1533 Швеція 1485	Швейцарія 1557 Ісландія 1557
1.2.2	Наукових публікацій серед числа найкращих 10 % найбільш цитованих публікацій в усьому світі як % від загального числа наукових публікацій країни	3,68	10,73	Данія 14,78 Нідерланди 14,93	Швейцарія 15,59
1.2.3	Студенти аспірантури не країн ЄС як % усіх студентів аспірантури	1,98	19,19	Великобританія 30,62 Франція 30,62	Швейцарія 30,62
ФІНАНСИ ТА ПІДТРИМКА					
1.3.1	Витрат на НДДКР у державному секторі, як % від ВВП	0,53	0,76	Фінляндія 1,10	Ісландія 1,10
1.3.2	Венчурний капітал (на ранній стадії, розширення і заміна) як % від ВВП	0,034	0,095	Великобританія 0,231 Швеція 0,212	Швейцарія 0,107

Джерело: перелік на основі: [IUS, 2012, табл. 3, с. 17, табл. А-F, с. 33–49].

Відповідно до міжнародної методології Фраскаті [2002], індекс GERD (*Внутрішні валові витрати на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи*) є показником так званих внутрішніх витрат на НДДКР у всіх підрозділах країни проведення цих робіт. Значення GERD у Польщі в 2010 році, виражене в поточних цінах, склало 9,07 млрд злотих¹ і в порівнянні з ВВП цей показник не перевищував 0,7 %.

Виходячи з принципів Лісабонської стратегії, витрати на НДДКР у 2010 році склали 3 % ВВП². Багато авторів стверджують, що витрати на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи повинні становити щонайменше 2 % від ВВП, однак у повоєнний період у Польщі такого рівня ніколи не було досягнуто. Витрат від 0,6 до 0,7 % від ВВП на НДДКР у Польщі після вступу до ЄС, які несуть фактично, вистачає лише на покриття необхідних власних витрат на дослідницькі підрозділи. Крім того, відсутні стимули для приватного сектору щодо розширення його участі у вигляді збільшення обсягу коштів на інноваційну діяльність.

Дуже погане фінансування сектору науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (рис. 2), і розрив у витратах на ті завдання, які виконуються у зв'язку з цим, в порівнянні з іншими країнами, які є лідерами в цій сфері, пов'язані з недосконалою структурою цих витрат (табл. 4).

Опис: * Дані за 2008 рік.

Рис. 2. Частка GERD у ВВП у вибраних країнах у 2009 році, %

¹ NiT [2011], Nauka i Technika w Polsce w 2009 r. Informacje i opracowania statystyczne — Warszawa: GUS., с. 81

² Kröll H., Zenker A. (oprac.) [2009], An analysis of the development of R&D expenditure, at regional level in the light of the 3% target, European Commission, Directorate-General for Research, Brussels.

Джерело: База даних статистики Євростат: Видатки на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи за секторами виконання у % від ВВП, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsc00001&plugin=1>

Характерною особливістю структури витрат на НДДКР у Польщі є домінування державного сектора, що не зазнало змін через зниження фондового індексу нижче межі в 60 %, яка має місце з 2005 року. Актуальним чинником, що обмежує ефективність витрат, є й високий коефіцієнт дисперсії. Згідно з даними польського Центрального статистичного управління зі збільшенням участі бізнес-структур частку бюджетних коштів зменшили, але у Європейському звіті це явище не проілюстроване. У 2010 році частка бюджету та коштів компаній знаходилася під впливом значного збільшення частки іноземного фінансування, в основному з європейських фондів.

Таблиця 4

СТРУКТУРА ВАЛОВИХ ВНУТРІШНІХ ВИТРАТ НА НАУКОВО-ДОСЛІДНІ І ДОСЛІДНО-КОНСТРУКТОРСЬКІ РОБОТИ ЗА ДЖЕРЕЛАМИ ФІНАНСУВАННЯ (У ПОТОЧНИХ ЦІНАХ)

Найменування	1995	1999	2000	2001	2002	2003	2005	2008	2009	2010
Загальна сума	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
з якої коштів від:										
Державного бюджету	60,2	58,5	63,4	64,8	61,9	62,7	57,7	56,1	56,1	56,2
суб'єктів господарювання	24,1	30,6	24,5	24,3	23,0	23,5	26,0	26,6	27,1	24,4
наукових підрозділів Польської академії наук та галузевих науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт	11,6	7,5	7,7	6,2	6,3	5,9	7,0	6,1	4,3	4,7
міжнародних організацій та іноземних установ	1,7	1,7	1,8	2,4	4,8	4,6	5,7	5,4	5,5	11,8
інших підрозділів	2,4	1,7	2,6	2,3	4,0	3,3	3,6	5,8	7,0	2,9

Джерело: як у табл. 3.

Витрати компаній на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи конвертуються у ступінь навчання нетиповим навичкам: вмінню вчитися, навчання в процесі виконання,

навчанню в процесі взаємодії або навчанню в процесі використання. Рівень цього компоненту є трохи більшим за 16% середнього значення ЄС для Польщі (табл. 4).

Таблиця 5

**ДІЯЛЬНІСТЬ КОМПАНІЙ У ПОЛЬЩІ В ПОРІВНЯННІ
З ІНШИМИ КРАЇНАМИ ЄВРОПИ**

Показник –		Польща	ЄС-27	Лідери країн ЄС	Лідери не країн ЄС
ІНВЕСТИЦІЇ ФІРМ					
2.1.1	Витрати на НДДКР в бізнес-секторі як % від ВВП	0,20	1,23	Фінляндія, 2,83 Швеція 2,54	Швейцарія 2,20
2.1.2	Витрати на інновації, не пов'язані з НДДКР, як % від обороту	1,25	0,71	Естонія 1,77 Кіпр 1,73	Швейцарія 1,16
ЗВ'ЯЗКИ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВО					
2.2.1	Малі і середні підприємства з внутрішніми інноваціями як % МСП	13,76	30,31	Німеччина 46,03	Швейцарія 28,2
2.2.2	Інноваційні МСП, що співпрацюють з іншими як % МСП	6,4	11,16	Великобританія 22,23	Ісландія 14,05
2.2.3	Державно-приватні спільні публікації на мільйон населення	2,5	36,2	Данія 123,2 Швеція 117,3	Швейцарія 126,2 Ісландія 126,2
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ АКТИВИ					
2.3.1	РСТ патентних заявок на мільярд ВВП (у РПСЄ)	0,34	3,78	Швеція 9,03 Фінляндія 9,03	Швейцарія 8,18
2.3.2	РСТ патентних заявок з соціальних проблем на мільярд ВВП (у РПСЄ) (пом'якшенню наслідків зміни клімату; охорона здоров'я)	0,06	0,64	Данія 1,80 Швеція 1,80	Швейцарія 1,80
2.3.3	Суспільних товарних знаків на мільярд ВВП (у РПСЄ)	2,95	5,59	Люксембург 12,41 Мальта 12,41 Кіпр 12,41	Швейцарія 11,46
2.3.4	Суспільних розробок на мільярд ВВП (у РПСЄ)	4,40	4,77	Австрія 8,45	Швейцарія 7,81

Джерело: як у табл. 3.

Низький рівень участі компаній у фінансуванні науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт є результатом обтяження науково-дослідної діяльності високим ступенем ризику та невизначеності. Більш того, вплив цього чинника пов'язаний з великими витратами. Дозволити їх собі не можуть не лише мікро-, малі і середні підприємства, але часто також і інші, якщо вони не

орієнтовані на співпрацю, наприклад, у рамках інноваційних кластерів. Трохи більше за 6 % компаній сектора МСП бере участь у співробітництві в плані інновацій, у той час як у середньому по ЄС-27 це значення майже в два рази більше, а у випадку Великобританії – лідера ЄС, воно значно перевищує одну п'яту загальної кількості малих і середніх підприємств.

Зважаючи на слабкий розвиток компаній *венчурного капіталу* і ставлення державою до науково-дослідних робіт як до джерела витрат, інвестиції компаній в НДДКР мають малу практичну значимість. Це призводить до мізерного обсягу активів інтелектуальної власності (патентних заявок, товарних знаків, промислових зразків).

Також необхідно враховувати обмежену кількість МСП, які є сучасними з технологічної точки зору, і пропорційно незначну інноваційну діяльність малих підприємств у порівнянні з найкрупнішими суб'єктами (табл. 6, 7) і слабшою за державну, зокрема в промисловості, інвестиційну діяльність приватного сектора.

Таблиця 6

**ІННОВАЦІЙНІ ПІДПРИЄМСТВА В ПРОМИСЛОВІСТІ ТА У СФЕРІ ПОСЛУГ
ЗА ТИПАМИ ВВЕДЕНИХ ІННОВАЦІЙ ТА КЛАСАМИ РОЗМІРУ
у 2008–2010 роки**

Підприємства за класами розміру		Підприємства, які ввели інновації. як % від загальної кількості підприємств у 2008–2010 роках		
Найменування	Структура у 2010 році у відсотках	нові або значно вдосконалені продукти та процеси	організаційні інновації	маркетингові інновації
Загальна кількість промислових підприємств	100,0	x	x	X
10–49 працівників	70,9	9,6	9,0	11,1
50–249 працівників	23,9	30,2	18,1	16,4
250–499 працівників	3,2	52,5	37,4	28,2
більш ніж 499 працівників	2,0	69,1	53,6	37,1
Загальна кількість підприємств сфери послуг	100,0	x	x	X
10–49 працівників	80,3	9,6	12,6	13,6
50–249 працівників	16,8	21,7	22,6	20,5
250–499 працівників	1,7	40,5	36,2	29,0

більш ніж 499 працівників	1,2	60,0	50,6	49,4
---------------------------	-----	------	------	------

Джерело: на основі [GUS, 2012, с. 19–50].

Міжнародні критерії вказують на те, що так не має бути (табл. 7). Тому необхідно шукати нові інституційні рішення, які дозволили б більш широке залучення сектора МСП до розбудови інноваційної економіки. Це має особливе значення для країн із фрагментованою суб'єктивною структурою економіки і відсутністю великих корпорацій з власними можливостями підтримки інноваційних процесів. З огляду на зазначену причину, зняття інноваційного блокування пов'язано, особливо в постсоціалістичних країнах, з інноваційною активністю МСП.

Таблиця 7

**ІННОВАЦІЙНІ РЕЗУЛЬТАТИ ПОЛЬЩІ В ПОРІВНЯННІ
З ІНШИМИ КРАЇНАМИ ЄВРОПИ**

Показник		Польща	ЄС-27	Лідери країн ЄС	Лідери не країн ЄС
НОВАТОРИ					
3.1.1	МСП, які вводять інновації продукції або процесів як % від МСП	17,55	34,18	Німеччина 53,61 Португалія 47,73	Швейцарія 54,37
3.1.2	МСП, які вводять маркетингові або організаційні інновації як % від МСП	18,65	39,09	Німеччина 62,63 Люксембург 53,02	Норвегія 30,80
ЕКОНОМІЧНИЙ ЕФЕКТ					
3.2.1	Зайнятість в наукомістких видах діяльності (виробництво і послуги) як % від загальної чисельності зайнятих	9,10	13,50	Люксембург 19,90	Швейцарія 19,90
3.2.2	Експорт середньо- та високотехнологічної продукції як % від загального обсягу експорту продукції	52,39	48,23	Мальта 71,35 Угорщина 68,03	Швейцарія 63,62
3.2.3	Експорт наукомістких послуг як % від загального обсягу експорту послуг	33,05	48,13	Люксембург 70,53 Ірландія 70,53	Норвегія 53,96 Ісландія 53,00
3.2.4	Продаж нових для ринку і нових для фірми інновацій як % від обороту	9,84	13,26	Греція 19,23 Німеччина 17,38	Швейцарія 19,23
3.2.5	Доходи від ліцензій і патентів за-за кордону як % від ВВП	0,06	0,51	Нідерланди 1,72	Швейцарія 1,72

Джерело: як у табл. 3.

Відносно слабка інноваційна діяльність приватного сектора переробної промисловості є характерною рисою слаборозвинених

країн і проблемами, пов'язаними з конкурентоспроможністю економіки. У випадку Польщі це пов'язано з відсутністю довгострокової стратегії в частині іноземного капіталу і недостатньо контрольованою приватизацією. Завдяки помилкам стратегічного управління трансформацією і приватизацією, порівняльна оцінка якості та інноваційності польського та іноземного виробництва не проводилося. Банкрутства, продаж, ліквідація іноземними інвесторами науково-дослідних і дослідно-конструкторських підрозділів компаній і навіть цілих компаній, чия продукція не відрізнялася за якістю та сучасністю від іноземної, і потік бізнесу, не спрямованого на експортне виробництво, а лише на сферу банківської діяльності, торгівлю, або які відміченого найвищою ефективністю факторів виробництва компаній, призвело до падіння національного виробництва високих технологій і заміною його імпортом.

Значні обмеження бюджету, з якими в найближчі роки зіткнеться країна, і схильність політики до використання неоліберальної теорії для обґрунтування неефективності уряду у підтримці розвитку НДДКР сектора, далекі від обіцянки про створення фінансових стимулів для модернізації державного науково-дослідного та дослідно-конструкторського потенціалу та усунення недоліків у сфері освіти з метою формування інноваційної організаційної поведінки.

Бар'єри про-інноваційної організаційної поведінки як підстави для інституціонального зрушення

Сучасний «світ організацій» спонукає до пошуку джерел, які дозволяють подолати стани «нездатності» в організаційній поведінці. Організаційна поведінка охоплює різні види діяльності, яку ведуть люди у зв'язку з виконуваними обов'язками і посадами, які обіймають в організаціях, де вони працюють. Одночасність відправлення цих обов'язків і функцій зобов'язує прагнути комплексної системи управління організаційною поведінкою. Ступінь турбулентності близького і віддаленого оточення різноманітних організацій, зокрема економічних, ускладнює процес управління. Для ефективної адаптації організацій до посиленої турбулентності і поліпшення ефективності управління змінами, суб'єктивного підходу до інноваційності та корисного впливу в момент появи інноваційних ситуацій може бути недостатньо. Компанія повинна мати проінноваційно орієнтований персонал, готовий залучатися до зміни і надавати відповідь на нові виклики, які з'являються в результаті посилення конкуренції. Для цієї мети потрібна нова інституціоналізація, яка надасть організацій-

ній поведінці інноваційного характеру та сприятиме про-інноваційній організаційній поведінці.

Окрема сфера організаційної поведінки, виражена через особистість людини, його або її схильності, навички, прагнення, ставлення та емоції, корегується в рамках групової поведінки, що збігається з природним людським інстинктом співпраці^{1,2}. Ці процеси знаходяться під впливом інституцій-правил, які складають конкретну організаційну культуру, що сприятлива чи несприятлива для інновацій³. Стосовно комунікаційних процесів усе це створило інституційний простір вибору і міжорганізаційної співпраці, що спирається на капітал довіри, також необхідний для раціональних міжорганізаційних відносин.

Незмінні стани нездатності, які часто зустрічаються у вигляді синдрому зазваної безпорадності, виключають про-інноваційну організаційну поведінку, що виражається ставленням «це не можна змінити» або «це не можна зробити». Висловлення про те, що «багато урядів і господарюючих організацій справляють таке враження, ніби то вони вийшли з-під контролю у прагненні досягти власних цілей за рахунок суспільства», як і раніше актуальні.

В такому типі умонастрою, характерному для пост-комуністичного суспільства, занадто часто на такі важливі бар'єри не зважають, які в їх конкретних умовах для даної країни становлять синдром інноваційної блокади. З нього виникає новий модернізаційний умонастрій, який концентрується на копіюванні реприз на основі імітації, що складається з «копіювання атрибутів сучасного суспільства достатку». Постає питання чи не загрожує імітаційне ставлення зміцненню відстані розвитку, слід додати, на більш високому рівні середнього споживання. Зняття інноваційної блокади пов'язане з популяризацією творчого мислення. Це не легко в світі (1) гіпер-конс'юмеризму, (2) стандартів і процедур, встановлених міжнародними організаціями (ЄС, СОТ, МВФ) або державою, (3) плутанини засобів з цілями, (4) спонукання до співпраці з допомогою конкуренції, (5) витіснення самовідповідальності гонитвою за самостійною вигодою, (6) спонукання особистості негативною свободою⁴.

¹ Guirdham M. [2002], *Interactive Behaviour at Work*, 3. ed. — Edinburgh Gate–Harlow: Pearson Education.

² Robbins S.P., Judge T.A., [2010], *Essentials of Organizational Behavior*, 10. ed., Pearson Education.

³ Trompenaars F. [2012], *Kultura innowacji* — Warszawa: Wolters Kluwer Polska.

⁴ Власне на свободу від зобов'язань від влади, податкових обтяжень, втручання влади в приватне життя посилаються прихильники неоліберальної мінімальної держави, яка здійснює політику відповідно до правил Вашингтонського консенсусу, та розвитку на основі глобалізації [Kołodko, 1999, с. 119-140].

1. Сучасний капіталізм відзначений популяризацією стандартів гіпер-конс'юмеризму, тобто споживання багатства в кредит¹. Здавалося б, що гіпер-конс'юмеризм сприяє інноваціям. Тим не менш, він пов'язаний з інфантилізацією споживання і характеризується не творчістю, а популяризацією стадної поведінки, що призводить до розтрати ресурсів і загрожує збалансованому розвитку. Це, перш за все, сприяє передачі інновацій з багатих країн, спонукає місцеву творчість, це вигідно для інтересів бізнесу, в основному, великих корпорацій.

Пост-комуністичні суспільства не мають соціального капіталу, який дозволяє загальне співробітництво в частині інновацій. Системи, відповідальні за даний тип компетентності (формалізована освіта, сім'я, ЗМІ, релігія, державна законодавча та виконавча влада, бізнес), орієнтовані на власний прибуток за рахунок конкуренції і вимог. Правило підтримки, що має відношення до інноваційної компетентності, носить поверховий характер, і його застосування має лише невелике практичне значення. Воно не несе прогресу, крім модернізації, яка не має ніякого відношення до зрозумілої всім мети. Аксиологічно, пуста модернізація є засобом легітимізації доступу до безкоштовної фінансової підтримки ззовні. Модернізацію соціально-економічного комплексу не можна реалізувати в інституційній системі, просоченій інтересами бюрократії, корпорацій, засиллям посередності і багатьма іншими партикуляризмами.

2. Інституціоналізація інноваційності шляхом стандартизації та процедур (у Польщі в основному через інститути ЄС) є наслідковою модернізацією. Вона має бюрократичне походження, тому, це не вигідно для похідних інновацій. Вона сплетена зі зменшенням різноманітності, природного середовища і творчості. Вона пов'язана з популяризацією бюрократичних процедур, які можуть спотворити тлумачення інформації, збільшити операційні витрати і викликати затримку прийняття рішень про модернізацію. Перенесена на сферу споживання, вона підтримує розмноження установ захисного стану, що спонукає до відповідальної поведінки та сприятливе для синдрому зазваної безпорадності внаслідок передачі доходів від більш активних, спритних і більш ефективно управляючих своїм творчим потенціалом суб'єктам, які мають відповідні повноваження на пропозиції в переговорах і консультативних процедурах.

Бюрократія не приймає збоїв ринкового механізму, як наслідків навчання, прибуткового у довгостроковій перспективі. Система бюрократичних процедур, характерна для постсоціалістичної

¹ Ehrenfeld J.R. [2008], *Sustainability by Design: A Subversive Strategy for Transforming our Consumer Culture* — Yale: Yale University Press.

культурної спадщини, а також процедури, пов'язані з координацією гнучкості роботи блоку за Лісабонською стратегією. Для клерикального світу регулювання інноваційних дій простіше і більш визначене, ніж їх стимулювання. Це, в першу чергу, пов'язано зі створенням бар'єрів у вигляді обов'язків і наказів, які обмежують творчість, і які можна легко помножити, якщо інноваційність контролюватиметься зверху вниз, як у випадку Лісабонської стратегії.

У світі, що спирається на процедури, інформаційні, телекомунікаційні та мережеві інновації не приносять індивідуальних і соціальних вигод через тенденцію до їх використання для радикальної розробки та розширення процедур. Політика легкого доступу до безкоштовних джерел фінансування з державного бюджету або коштів ЄС орієнтує компанії не на інноваційність, а на пошук доступу до незаслужених вигод.

Як наслідок, більш чітко, ніж будь-коли раніше, проявляються недоліки процедурного підходу, пов'язані з ігноруванням фактору часу та витрат, і акцентом на зміну неефективних процедур шляхом посилення участі в процесі прийняття рішень осіб з помірною кваліфікацією.

У турбулентному оточенні, характерному для часів глобальної лібералізації і нового типу конкуренції на основі пошуку синергетичних ефектів інновації в широкому сенсі, гнучкість є особливо бажаним товаром. У творчій індустрії не можна чекати поки бюрократичний орган призве до того, щоб тендери або тендер вигравалися завдяки його природі, схильній до переслідування самостійного прибутку. Легалізм і наявність консолідується централізовано планованою економікою на тлі клерикальної культури, яка, навіть всупереч здоровому глузду, схильна дотримуватися букви закону, шкодити компаніям, творчості та інноваційній діяльності.

3. Парадокс плутанини засобів з цілями є особливо типовим для управління інноваційними процесами зверху вниз з допомогою стратегій, розроблених з метою централізованої стратегічної координації. Кожна бюрократична структура схильна до використання вимірних індексів інноваційності, які стосуються витрат і результатів. Засоби [EIS/IUS], з допомогою яких у ЄС вимірюються інновації, але не інноваційність, являють собою особливий приклад вищезгаданого. Перші з них є продуктом ступеня популяризації інноваційної поведінки на всіх рівнях людського існування — в робітничому середовищі і в особистому житті.

Спільною проблемою є нездатність державних установ оцінити результати програм і використання ними субсидій як еквівалентів винагород за поточні досягнення бізнес-структур, а не механізмів,

стимулюючих інноваційність і зменшення недосконалості ринку в цій області^{1, 2}.

У випадку Польщі парадокс плутанини засобів з цілями проявляється через ставлення до експлуатації сфери НДДКР як до джерела витрат, а не потенційних вигод і доходів. Консервативна і одноманітна модель проведення науково-дослідницької роботи, як правило, приваблива для бюрократичних структур.

4. Автори польського подвійного шоку: трансформаційно-стабілізаційного і лібералізаційного [Woźniak, 2009, гл. 3], зачаровані неоліберальними принципами глобального капіталізму, вибрали конкуренцію, забуваючи про переваги створення клімату довіри, який зробить можливою співпрацю. Політики постсоціалістичних країн були не одні у надмірному оспівуванні переваг конкуренції, так як збагнення економічними науками соціального капіталу та культурних чинників у процесах модернізації відбулося лише *ex post* (ретроспективно) — після негативних наслідків стандартних програм модернізації економіки, рекомендованої Міжнародним валютним фондом і Світовим банком. Відчужування від цих програм з боку політиків України і затримка процесів перетворення також не захистили від зменшення соціального капіталу, і крім того, затримали процеси модернізації³.

Практика показала, що в світі бізнесу, працюючого в умовах глобалізації лібералізації всіх ринків, особливо фінансових і товарних ринків, і захоплюючого прискорення інформаційних потоків у зв'язку з розвитком сектора ІКТ, численні мережі соціальних контактів виносять рішення про успіх. Люди, які зв'язані з організаціями лише через комп'ютер, працюючи на дому, або комівояжери зазвичай не мають неформальних контактів, тому вони ізольовані і здебільшого стають користувачами інновацій. У даний час розробка інновацій вимагає мережі прямих контактів: підрозділів науки, бізнесу, центральних органів влади, органів самоврядування, місцевих органів влади та споживачів, тобто мереж ринкових структур.

Популяризація мислення в категоріях індивідуалізованих конкурентних переваг є несумісною з використанням капіталу довіри, без якого низове формування мереж ринкових структур ринку і прийняття як частини їх інноваційних ризиків здається неможливим. Це не означає, що конкуренція є несумісною з модернізацією на основі інновацій. В умовах незначного капіталу

¹ Wallsten S.J. [2000] *The Effects of Government-Industry R&D Programs on Private R&D*, „RAND Journal of Economics”, vol. 31, no. 1. c. 85

² Klincewicz K. [2008], *Polska innowacyjność. Analiza bibliometryczna* — Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego.

³ Детальніше на цю тему див. [Woźniak, Chuzhykow, Lukianenko, 2009, p. 129–144].

довіри конкуренція може бути сприятливою здебільшого для наслідувальних інновацій. Інновації, створені в наш час, вимагають спільної роботи людей, що працюють у мережевих структурах ринку.

Не тільки зіткнення традиційних цінностей з ринковими цінностями є причиною зменшення соціального капіталу. Дистанційовані стосунки в Польщі є результатом зростаючої соціальної нерівності з набагато більш високою динамікою, ніж у більшості країн з перехідною економікою, а слідом за нею соціальних і економічних протиріч. Управлінські інновації та інші, які ведуть до зростання соціальної нерівності, є сприятливими для відділення управління від відповідальності та зменшення законної сили складного розвитку соціального авторитету¹. Навряд чи можна очікувати творчої участі працівників в такій компанії. Також важко розраховувати на суспільство громадян у місцевому середовищі, в якому начальство не переймається справедливим поділом результатів участі в успіху організації.

У країнах з перехідною економікою, в яких зіткнення традиційних і ринкових цінностей є неминучим, патерналізм з самовідповідальністю, соціальною відповідальністю з переслідуванням незаслужених вигод, повноцінне і серйозне залучення людей мережі неможливе, будь це викликане з власної волі або за потребою. Цей вид соціального капіталу² має особливе значення для використання творчого потенціалу учасників мережі (інноваційних кластерів), чи є вони мережами в сім'ї, на робочому місці, освітніми або іншими. Конкуренція на основі індивідуалістичної логіки, тобто гонитві за власним прибутком, розрахованим в категоріях ринку, означає, популяризацію переконання, що кожна людина є творцем свого майбутнього і у нужді вона не може розраховувати на інститути. Залишається питання: що має спонукати до творчої участі в інноваційних ризиках організації і що повинно змусити бути лояльним до них, якщо фінансові ресурси все ще є дефіцитними, як у невеликій країні з низьким ВВП на душу населення і невеликій компанії порівняно з положенням на ринку міжнародних корпорацій.

5. Дискусії про відповідальність зазвичай відбуваються в царині права і моралі. В економічному сенсі до відповідальності змушує така система механізмів, засобів і процедур, яка гарантує, що результати прийнятих рішень у вигляді витрат і вигод у повній мірі відносять на рахунок предметів цих рішень. У разі рішень про інновації, це зводиться до наслідків інноваційних

¹ Sennett R. [2010], *Kultura nowego kapitalizmu* — Warszawa: MUZA (*The Culture of the New Capitalism*, Yale University Press, Yale 2006).

² Такий погляд на соціальний капітал наданий Портес та Уайтс [Sennett, 2010, p. 52].

ризиків, на які особливо впливає поява зовнішніх чинників. Виникає складне питання повністю контрольованого ризику інноваційних дій.

Обмеження гонитви за незаслуженими вигодами, що стаються внаслідок позитивних зовнішніх чинників, пов'язаних з розвитком знань, які в змозі діяти, та інновацій, пов'язане з відповідною інтелектуальною власністю та патентним законодавством. Процес встановлення його вимагає врахування багатьох питань, пов'язаних зі зміщенням відповідальності за інноваційний ризик. Ці питання добре ілюструють дилеми між створенням нових технічних знань у приватному секторі та ефективним використанням цих знань або дилеми між ефективним часом патентного захисту і неефективною конкуренцією¹.

В інституційній системі забезпечення простору для переслідування незаслужених вигод, фінансової підтримки на діяльність, пов'язану з НДДКР, або прикладними дослідженнями послаблює інноваційність економіки, а не зміцнює її.

В інноваційній економіці компетентність працівників компанії належить до її найбільш значимих ресурсів. Таким чином, компанії мають надавати фінансову підтримку структурам, які формують цю компетентність. Компанія повинна мати громаду, яка прагне до конкретної мети, а не лише до накопичення своїх активів. Розробка конкурентної переваги окремими компаніями є не достатнім заходом, оскільки її не можна отримати внаслідок переслідування самостійних вигод, наприклад, шляхом лобіювання трудового права, несприятливого для суб'єктивної природи працівника, сприймаючи його або її виключно з точки зору категорії витрат або навіть як власність компанії².

6. Стимулювання суб'єктивності з допомогою негативної свободи є особливістю розвитку шляхом глобалізації, рекомендованої неоліберальною макроекономічною політикою держави, яка спрямована на захист приватної власності, свободу вибору, повагу контрактів, створення сприятливого інвестиційного клімату шляхом дій з дерегуляції, макроекономічної стабілізації, низьких податків і вартості робіт. У випадку Польщі політика цього типу сприяє наслідувальній модернізації, але не створює творчої атмосфери похідних інновацій. Стимулює її постколоніальний умонастрій, який проявляється у вигляді того переконання, що мудрість завжди знаходиться за кордоном, а істинна культура є віддаленою, ніколи не є внутрішньою. Відсутність віри у власні сили, що по-

¹ Stiglitz J.E. [2004], *Ekonomia sektora publicznego* — Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. с. 413–415.

² Handy Ch. [2007], *Jaki jest cel istnienia firm [w:] Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw* — Gliwice: Wydawnictwo Helion (Harvard Business Review on Corporate Responsibility, Harvard Business School Press, Boston 2003).

ходить від цього переконання, є ознакою дефіциту «суб'єктивного потенціалу» суспільства. Цей дефіцит був згенерований механізмами не денационалізованої централізовано планованої економіки і комуністичної інтервенціоністської держави. Ця слабка і зведена до вимог, безвідповідальна квазі-суб'єктивна природа *homo sovieticus* зіткнулися в результаті трансформації з численними маніпуляціями зосередженого на прибутках світу бізнесу і нетократії.

Парадокс полягає в тому, що в економіці, яка спирається на знання, хтось чекає на інноваційних працівників і кмітливих керівників, у той час як демократія потребує суспільства громадян. У теорії управління вважається, що ясні родовища творчості полягають у людській суб'єктивності та економіці, а політичні надії на розвиток покладаються на людський і соціальний капітал, тобто на те, щоб мати знання про моделі поведінки, сприятливі для співпраці та участі в будівництві спільного блага і брати на себе відповідальність за якість чийогось власного життя і долю великих громад.

На практиці ці очікування чітко відрізняються від спостережуваних тенденцій до обмеження суб'єктивності, перебування у якості залученого споживача, зробленого недієздатним громадянина внаслідок маркетингових зусиль, продавця власного людського капіталу, який, як передбачається, збільшує майно роботодавця (компанії), і побудови інституційної системи, яка не дотримується умов справедливої винагороди. Неспроможність стягнути справедливую винагороду за людський капітал, проданий на внутрішньому ринку, є причиною економічної еміграції, відпливу більш винахідливих і творчих умів¹.

Економіка Польщі та України у зв'язку з успадкованим розривом розвитку та викликами глобалізації потребує інтелектуальної, політичної еліти та медіа-еліти, здатної стимулювати творчість, прагнучої досконалості розуму, духу і практичних дій, відновлення віри у власні сили. Ефективне використання природного творчого потенціалу людини вимагає бачення, місії та цінностей, орієнтованих на комплексний розвиток. Цей потенціал заблоковано. Особи, виключені з процесів модернізації, позбавлені справедливої винагороди за творчість. У той же час, люди не знають, що варто робити, так як дух губиться в просторі морального релятивізму, розум, заповнений індивідуалістичними схемами та діями, стримується процедурами, характерними для постсоціалістичного менталітету, і надлишком бюро-

¹ Dobija M. [2009], Analiza zbieżności gospodarki polskiej i ukraińskiej według zmian produktywności pracy, [w:], Woźniak M.G., Chuzhikow V.I., Lukianienko D.G. (red.), *Konwergencja modeli ekonomicznych. Polska i Ukraina* — Kraków: Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie. c. 107-128

кратично створених стандартів, які блокують розвиток інноваційної організаційної поведінки.

Висновок

Наслідком безлічі бар'єрів, які створюють блокування інноваційної організаційної поведінки, є посилення переважаючої інноваційної відстані державної економіки, яка має вирішальний вплив на її позицію в рейтингу конкурентоспроможності та оцінку ступеня просування процесів розбудови наукомісткої економіки. Блокування даного типу стосується не лише Польщі та України. Глобалізація скрізь посилює розвиток технологій шляхом прискореного розповсюдження господарсько-корисних знань. Це вимагає високої здатності поглинання знань і високих темпів інновацій як засобів застосування знань на практиці. Вона, однак, націлена на створення інновацій у великих корпораціях, прирікаючи інших до рішень наслідувального характеру.

За період десятка років інституційної адаптації польської економіки до стандартів, що діють у країнах — членах ЄС, і виконання рекомендацій типу EIS не були використані для побудови ефективної інноваційної системи. Україна також не стала на свій власний шлях влаштування економіки на ринкових засадах для побудови національної інноваційної системи. Все ще існують слабкі інноваційність, успадкована від не приватної, централізовано планованої економіки, і навіть нові тенденції, що вказують на поглиблення зменшення національного інноваційного потенціалу, незважаючи на те, що в частині людського капіталу зафіксоване вражаюче зростання ресурсів у сфері людського капіталу.

Неефективна спроба дістатися *Технологічної прикордонної зони*, що невпинно віддаляється, та нездатність економіки Польщі та України стати структурою, що покладається на конкуренцію з новою і нетрадиційною продукцією за рахунок розвитку інновацій, мають складні причини не лише історичного, екзогенного характеру, а й здебільшого ендогенного та структурного. Справа в тому, що ці чинники, які залежать від розважливих рішень компаній, державних органів влади та органів самоврядування, не можна легко усунути через тиск поточних питань, на вирішення яких орієнтовані всі групи суб'єктів. Це не означає, що мало що можна зробити.

Державний інтервенціонізм не усуне блокування інновацій та недоліки ринку науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, незважаючи на активацію державною адміністрацією різноманітних засобів для стимулювання технологій, підтверджених досвідом науково-технічної політики інших країн. Зокрема, необхідна така інституційна основа, яка створить простір для одержання прибутку від науково-дослідної діяльності, що сприятиме активному створенню

знань та їх комплексному використанню в інноваційних завданнях, зміцненню ділових і технологічних зв'язків між підприємствами, науково-дослідними центрами та іноземними інвесторами, а також взяття відповідальності приватними суб'єктами господарювання для подальшого стимулювання базисних наукових досліджень і досліджень, які посилюють розвиток. Необхідно заснувати простір для діяльності зі стимулювання до участі не лише в системі освіти у поширенні культури творчості, винахідливості, активності, самовідповідальності і роботі в команді, але й у політичних, соціальних, ринкових, релігійних, сімейних і наднаціональних структурах. Для цього необхідне інституційне зрушення, орієнтоване на загальну добірку правил мислення і дій, які поважають суб'єктивну природу особистості в інноваційних процесах і спонукають до суб'єктивного підходу до інноваційності¹. Такий підхід є необхідною умовою проінноваційної організаційної поведінки, яка гармонізує цілі підприємства і інтереси працівників, сім'ї та державної економіки.

У такому інституційному середовищі можлива творча реорганізація², яка є носієм різноманітних інновацій. Цей тип реорганізації (модернізації) можливий, якщо управління змінами закріпиться в поведінковому потоці (суб'єктивному). Говорячи про причинно-наслідкову модель організаційних заходів Берка-Литвина³, усунення блокування інновацій на рівні компанії вимагає: надання інформації про концепцію зміни, лідера змін, надихання працівників, складання довгострокових планів і концепцій, розробки короткострокових планів і цілей відповідно до довгострокових завдань, а також системи нагород і санкцій, пропорційних ступеню відповідності очікуванням, в комплексі з системами стимулів, що підтримують зміни.

Перекладено з англійської мови.

Список літератури

1. *Bal-Woźniak T.* [2007], Інструменти інноваційності в процесах зближення рівнів розвитку країн Європейського Союзу, [в:] Спільний європейський економічний простір: Гармонізація мегарегіональних суперечностей. За наук. ред. Д. Г. Лук'яненка, В. І. Чужикова, Міністерство Освіти и

¹ *Bal-Woźniak T.* [2012], *Innowacyjność w ujęciu podmiotowym. Uwarunkowania instytucjonalne.* — Warszawa: PWE.

² *Borowiecki R., Balcerek-Wieszala A.* [2011], *Restrukturyzacja i zarządzanie zmianą — próba uporządkowania pojęć* [w:] R. Borowiecki, A. Jaki (red.), *Dylematy współczesnych przedsiębiorstw w procesie restrukturyzacji. Dywersyfikacja — Integracja — Rozwój*, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw — Kraków: Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie.

³ *Burke W.W., Litwin G.H.* [1992], *A Causal Model of Organizational Performance and Change*, «Journal of Management», vol. 18, no. 3. c. 523—545.

Науки України, Київський Національний Економічний Університет імені Вадима Гетьмана — К.: Інститут сучасного підручника.

2. *Bal-Woźniak T.* [2010], Механізми та інструменти розвитку людського капіталу та інноваційності, [в:] Конвергенція економічних моделей Польщі та України. Монографія. За наук. ред. Д. Лук'яненка, В. Чужикова, М. Г. Вожняка — К.: КНЕУ.

3. *Bal-Woźniak T.* [2012], Innowacyjność w ujęciu podmiotowym. Uwarunkowania instytucjonalne. — Warszawa: PWE.

4. *Borowiecki R., Balcerek-Wieszala A.* [2011], Restrukturyzacja i zarządzanie zmianą — przyba uporządkowania pojęć [w:] R. Borowiecki, A. Jaki (red.), Dylematy współczesnych przedsiębiorstw w procesie restrukturyzacji. Dywersyfikacja — Integracja — Rozwój, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw — Kraków: Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie.

5. *Burke W. W., Litwin G. H.* [1992], A Causal Model of Organizational Performance and Change, «Journal of Management», vol. 18, no. 3.

6. *Christensen C. M., Raynor M. E.* [2008], Innowacje. Napęd wzrostu — Warszawa: Wydawnictwo Studio EMKA (The Innovator's Solution: Creating and Sustaining Successful Growth, Harvard Business Press, 2003).

7. *Dobija M.* [2009], Analiza zbieżności gospodarki polskiej i ukraińskiej według zmian produktywności pracy, [w:] Woźniak M.G., Chuzhikow V.I., Lukianienko D.G. (red.), *Konwergencja modeli ekonomicznych. Polska i Ukraina* — Kraków: Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.

8. *Ehrenfeld J. R.* [2008], Sustainability by Design: A Subversive Strategy for Transforming our Consumer Culture — Yale: Yale University Press.

9. EIS [2006], [2008], [2010], European Innovation Scoreboard 2005. Comparative Analysis of Innovation Performance, UNU-MERIT, Brussels.

10. Eurostat Statistics Database: Research and development expenditure, by sectors of performance % of GDP, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsc00001&plugin=1>

11. *Fagerberg J., Godinho M. M.* [2006], *Innovation and Catching-up* [in:] J. Fagerberg, D.C. Mowery, R.R. Nelson, . *The Oxford Handbook of Innovation* — New York: Oxford University Press.

12. *Frascati Manual* [2002], Proposed Standard Practice for Surveys on Research and Experimental Development, ed. 6., OECD, Paris (Proponowane procedury standardowe dla badań statystycznych w zakresie działalności badawczo-rozwojowej, MNiSW, Warszawa 2010).

13. *Freeman Ch.* [2008], 'Catching up' and Innovation system: implications for Eastern Europe [in:] *Systems of Innovation* — Cheltenham: Edward Elgar.

14. *Galar R.* [2002], *Siodła innowacji. IT w biznesie i administracji*, «Computerworld», 4 marca.

15. *Guirdham M.* [2002], *Interactive Behaviour at Work*, 3. ed. — Edinburgh Gate—Harlow: Pearson Education.

16. GUS [2005], [2011] Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej — Warszawa: GUS.

17. GUS [2012], Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2008–2010. Informacje i opracowania statystyczne — Warszawa: GUS.

18. Handy Ch. [2007], *Jaki jest cel istnienia firm* [w:] *Spoleczna odpowiedzialność przedsiębiorstw* – Gliwice: Wydawnictwo Helion (*Harvard Business Review on Corporate Responsibility*, Harvard Business School Press, Boston 2003).
19. Innovation Union [2010], Europe 2020 Flagship Initiative Innovation Union, Brussels, COM(2010) 546 final, 6 October.
20. IUS [2011], [2012], *Innovation Union Scoreboard 2010, 2011. The Innovation Union's performance scoreboard for Research and Innovation*, UNU-MERIT, Brussels.
21. KAM [2012], The Knowledge for Development (K4D). KEI and KI Indexes, The World Bank Group, Washington, July, http://info.worldbank.org/etools/kam2/KAM_page5.asp.
22. Klincewicz K. [2008], *Polska innowacyjność. Analiza bibliometryczna* – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego.
23. Kołodki G. W. [1999], *Od szoku do terapii. Ekonomia i polityka transformacji* – Warszawa: Wydawnictwo Poltext.
24. Kroll H., Zenker A. (oprac.) [2009], *An analysis of the development of R&D expenditure, at regional level in the light of the 3 % target*, European Commission, Directorate-General for Research, Brussels.
25. NiT [2011], *Nauka i Technika w Polsce w 2009 r. Informacje i opracowania statystyczne* – Warszawa: GUS.
26. PARP [2010], *Innowacyjność 2010*, Warszawa: PARP.
27. Report on innovativeness [2011], *Raport o Innowacyjności Polskiej Gospodarki, Eksperti Uczelni Vistula*, <http://madra-polska.pl/raport/R?-port-o-innowacyjnosci-polskiej-gospodarki.pdf> (06.2011).
28. Robbins S. P., Judge T. A., [2010], *Essentials of Organizational Behavior*, 10. ed., Pearson Education.
29. Sennett R. [2010], *Kultura nowego kapitalizmu* – Warszawa: MUZA (The Culture of the New Capitalism, Yale University Press, Yale 2006).
30. Stiglitz J. E. [2004], *Ekonomia sektora publicznego* – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
31. Trompenaars F. [2012], *Kultura innowacji* – Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
32. Turner J. H. [1997], *The Institutional Order. Economy, Kinship, Religion, Polity, Law and Education in Evolutionary and Comparative Perspective* – New York: Addison-Wesley Educational Publishers.
33. Wallsten S. J. [2000] *The Effects of Government-Industry R&D Programs on Private R&D*, «RAND Journal of Economics», vol. 31, no. 1.
34. WEF [2011], *The Global Competitiveness Report 2011–2012* – Geneva: World Economic Forum.
35. Woźniak M. G. [2009], *Rola kapitału społecznego w konwergencji ekonomicznej*, [w:] M.G. Woźniak, V.I. Chuzhikow, D.G. Lukianienko (red.), [2009], *Konwergencja modeli ekonomicznych. Polska i Ukraina* – Kraków: Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.
36. Woźniak M. G., Chuzhikow V. I., Lukianienko D. G. (red.), [2009], *Konwergencja modeli ekonomicznych. Polska i Ukraina* – Kraków: Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.

Стаття надійшла до редакції 18.01.2012